

előkészítése. Ez a munka egyrészt filológiai, paleográfiai és szerkesztői, másrészt teljes mélységű szakmai ismereteket (korszakismeret, anyagismeret stb.) igényel. Nem várható el a könyvtárostól mindez, ezért is van szükség a folyamatos együttműködésre a különféle szakmák képviselőivel. Egy dolog azonban vitathatatlan e gondolati körben: a közgyűjtemények tudományos műhely jellegét tagadni botorság, legfeljebb az egyes intézmények személyi feltételeinek állapotáról lehet beszélgetést folytatni. A helytörténet például lassan kizárólag közgyűjteményekben, így könyvtárakban is művelt tevékenység.

Akkor tehát, amikor „Hagyományörzés és modern szolgáltatás” címmel tartunk konferenciát, legyünk büszkéek arra, hogy a könyvtáros szakma becsületének elvileg emelkednie kell. Az információt rejtő dokumentumokat mi őrizzük. Annyi derül ki ezekről, amennyit mi a feldolgozás során napvilágra hozunk. Az információs technológia és az eszközpark ugyan nincs a mi kezünkben, de tartalmi gazdagsága nagyban tőlünk is függ. Legyünk erre büszkéek. Egy zsákutcába azonban nem szabad bemennünk: nem szabad versenyre kelni sem a technológia gyártóival, sem azokkal a tudományos körökkel, akiket végső soron minőségileg akarunk kiszolgálni. Az előzőek jobbak nálunk a technológia előállításában és használatában, utóbbiak pedig az információ tartalmát ismerik jobban. Az előadásom címében említett „bibliothecarius doctus” tanult mindkét szempontból. Az eszközöket rutinszerűen használja, alkalmazza, de birtokában van azoknak a tartalmi ismereteknek is, amelyek a kulturális hagyományt jelentik. A könyvtárosképzésben és a továbbképzés rendszerének kialakításában erre nagyon kell figyelnünk.

Monok István

Mennyivel tud többet és mást a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár mint...?*

Mint tudjuk, a könyveknek saját sorsuk van. A könyvtárak sorsa természetesen összefügg a könyvek sorsával, de több is, más is annál, mert a könyvtárat építő–használó ember környezetének tükré is.

Napjainkban a könyvtár történetének igazán izgalmas s talán – túlzás nélkül állíthatom – könyvtártörténeti pillanatait éljük meg azáltal, hogy végre megvalósul a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szakmai feltételrendszerének megújulása. A választott cím kipontozott része természetesen egyértelműen a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárat jelenti.

Ha felidézük, milyen út is vezetett napjainkig a főváros több mint százéves könyvtártörténetében, akkor arra a megállapításra jutunk, hogy Budapest számára a közkönyvtári ellátás mindig is fontos, nagy jelentőségű ügy volt. Említésre méltó érdekesség, hogy Budapest Székesfőváros Tanácsa 1918. július 9-én tartott ülésén

* A cikk a Magyar Könyvtárosok Egyesülete esztergomi vándorgyűlésén elhangzott előadás szerkesztett változata.

engedélyezte Lajta Béla építésznek a városi nyilvános könyvtár és közművelődési intézmény terveiért 75 234 korona tiszteletdíj kifizetését. Sajnos Lajta Béla elképzelései közül – amelyek között a Tisza Kálmán tér és a Kálvin tér négy variációja, a piaristák telkének beépítése szerepelt – egy sem valósult meg.

Mindmáig a legjelentősebb fordulatot a Wenckheim palota 1927-ben történő megvásárlása és átépítése jelentette könyvtári célra. Az 1931-es megnyitástól napjainkig az intézmény teljes mértékben részévé vált a kultúráközvetítés rendszerének, a könyvtári szolgáltatásnak. Az épület szerves része a városképnek. A neobarokk palota stílszerűen könyvtárrá alakítása az idő múltával egyre több problémát vetett fel: nőtt az állomány, de nőtt az ellentmondás is a modern könyvtári szolgáltatás és az épület szűkös lehetőségei között.

Az utóbbi fél évszázadban több ötlet nyomán számos terv készült azért, hogy a könyvtár korszerűbb épületben végezhesse munkáját. A hagyománytisztelet jegyében ez alatt az idő alatt újra és újra felmerült a Károly körút, Kálvin tér mint lehetséges helyszín. A könyvtár vezetése már az 1980-as években megkezdte az egyre korszerűtlenebb központi könyvtár elhelyezési problémájának megoldását. A többszöri nekirugaszkodás után 1997-ben a Fővárosi Közgyűlés elfogadta a Wenckheim palota bővítésének és rekonstrukciójának programját, amelyhez az Országgyűlés 1998-ban címzett támogatást szavazott meg.

1998. április 30-án a Fővárosi Közgyűlés döntött a beruházásról, amely 1998–2001 között valósul meg. A rendelkezésre álló források közül 2,4 milliárd forintot a kormány folyósít, míg 600 millió forintot a főváros. A beruházás nettó értéke 3 milliárd forint.

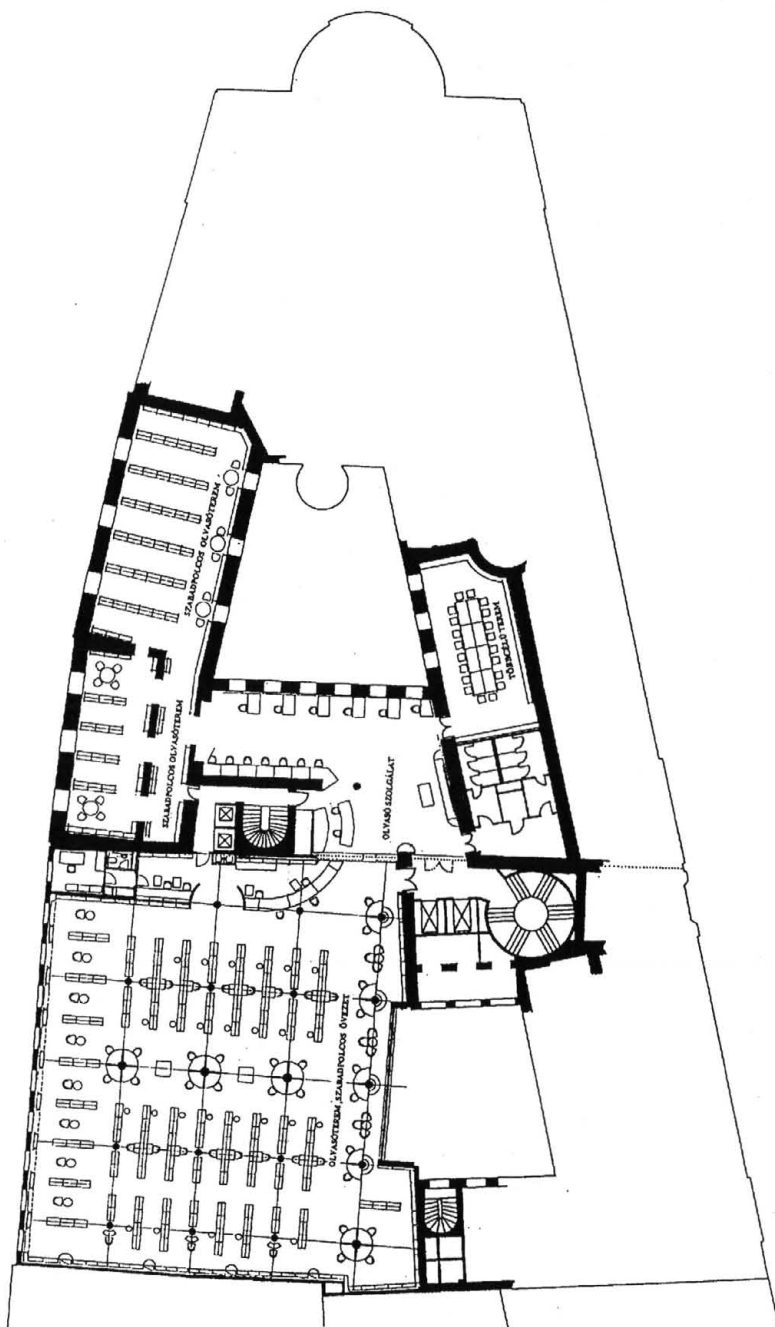
Külön érdekesség, hogy a közgyűlés magát az intézményt bízta meg az építkezés teljes körű lebonyolításával, amely az előzetes számítások szerint mintegy 60-80 millió forintos megtakarítást jelent. A pénzügyi–műszaki lebonyolítást Deák Sándor gazdasági igazgató vezetésével végzi a könyvtár.

A szakmai koncepciót a könyvtárosok részvételével Papp István – az 1999-ben nyugállományba vonult – főigazgató-helyettes dolgozta ki. A terveket Hegedűs Péter – aki már több nagy könyvtár tervezésében vett részt – és munkatársai készítették, a belső építészeti tervek Hefkó Mihály és Jakab Csaba munkái.

A teljes beruházásnak két üteme van. Az első ütem 1998. októbertől–2000. augusztus 31-éig tartott, ezalatt megépült a Baross utcai nyolcszintes épület, megtörtént a Reviczky utcai kispalota, valamint a Wenckheim palota nem műemléki részének átalakítása.

A második ütemben, 2000. szeptember 1–2001. december 31. között befejeződik a Wenckheim palota műemléki felújítása.

A megújuló könyvtár működtetése is megoldódott, mivel a Fővárosi Közgyűlés 2000. május 24-én az idén átadásra kerülő épületegyüttes üzemeltetésére és a személyi feltételeinek biztosítására – a rendelkezésre álló források mellett – plusz 51,4 millió forintot szavazott meg. Így biztosított a könyvtár megnyugtató módon történő megnyitása és folyamatos tevékenysége, hiszen az épületek lehetőségei egy egészen más könyvtári technológiát és technikát jelentenek. Más, az eddigiektől eltérő, gazdag kínálat közül válogathat az olvasó, az érdeklődő. De más szemléletű könyvtárost is kíván az új rendszer. Helytálló az a megállapítás és elvárás, hogy a régi FSZEK – és ez az egész könyvtárra értendő! – nem „költözhet” át a századforduló új könyvtárába.

3. szint, félemelet

Az új épületkomplexumról

A könyvtár négy szintjét használhatják az olvasók, négy szint pedig raktárt és munkahelyeket, szociális egységeket, valamint a korszerű gépészeti tereket jelenti. Aki ismeri a Wenckheim palotát, a Reviczky utcai kispalotát, és hozzágondolja a Baross utcai szárny nyolc szintjét, elképzelheti, hogy komoly építészeti bravúrra volt szükség ahhoz, hogy jól megközelíthető – mozgássérültek számára is – használható olvasói terek legyenek.

Látványos az alapterület-bővülés (7040 m² → 12 800 m²)

	1999	2000	2001
Üzemeltetendő terület m ²	7 040	9 800	12 800
Közönségforgalmi terület m ²	1 520	5 200	7 090
Férőhelyek száma	244	500	700
Polcfolyóméter	17 200	23 000	27 000

Olyan alapterület-növekedés valósul meg, mely a korábbi arányokat (a hálózat tagkönyvtárainak összes alapterülete 33 581m² – a Központi Könyvtáré kb. 12 000) teljes egészében megváltoztatja, hiszen csak az alapterülete közel a fele lesz az egész ellátórendszernek. Maga az épület „szolgálatba lépése” a fővárosi könyvtári ellátás teljes rendszerének korszerűsítését vonja maga után. A hálózat-fejlesztés meghatározó elemei:

1. a Központi Könyvtár mint szolgáltatóhely,
2. központi szolgáltatások,
3. a kerületi könyvtári hálózat átstrukturálása,
4. a könyvtári technológia korszerűsítése.

Lehetőség nyílik arra is, hogy a Központi Könyvtárból eddig hiányzó állományrészek és szolgáltatások létrejőjenek, illetve a régiók megújulva újjászerveződjenek. Mindezt egy korszerű számítógépes rendszer – a magyar könyvtárakban több helyen használt Corvina – is erősíti. Könyvtárunk egyszerre tud majd megfelelni mind a hagyományos, mind a korszerű igényekkel érkező használók elvárásainak.

2000 harmadik negyedétől a 14 év alatti gyerekek is látogathatják könyvtárunkat. Részükre külön térben, a félemeleten alakítottuk ki a csoportos foglalkozások és az egyéni elmélyülés lehetőségét is biztosító **gyermekkönyvtárat**. Természetesen a gyermekek a könyvtár egészét használhatják majd.

A földszinten kapott helyet a nagy átmenő forgalmú **böngészde** is. A kerületi könyvtárakban is nagy népszerűségnek örvendő szolgáltató övezetben az olvasó maga választhatja ki a témacsoportokból olvasmányát. Leülhet, olvasgathat, ismerősökkel találkozhat. Hasonlóval korábban nem találkozhattak az érdeklődők a Központi Könyvtárban, reméljük, a régi olvasók mellett sok új olvasó is megtalálja itt az igényének megfelelő dokumentumot. Ugyancsak itt lesz a regisztráció, a kölcsönzés, az információ.

A 2001-től rendelkezésre álló lapozgató, kávéház és az új szolgáltatások – melyek elsősorban a földszintre települtek – erősítik a Központi Könyvtár közművelődési funkcióját. Ugyanakkor a technológiaváltások, az új elektronikus szolgáltatások, a feltárások új módjai, a szak-olvasótermek a szakkönyvtári minőséget is erősítik. Több új olvasóterem nyílik – társadalomtudományi és irodalmi, 2001-től művészeti, természettudományi. Megnő a kölcsönözhető szabadpolcos könyvállomány és a kézikönyvtári anyag. Újdonság, hogy külön helyet kap a médiatár. A Zenei Gyűjtemény után a Szociológiai és a Budapest Gyűjtemény is új helyre költözik.

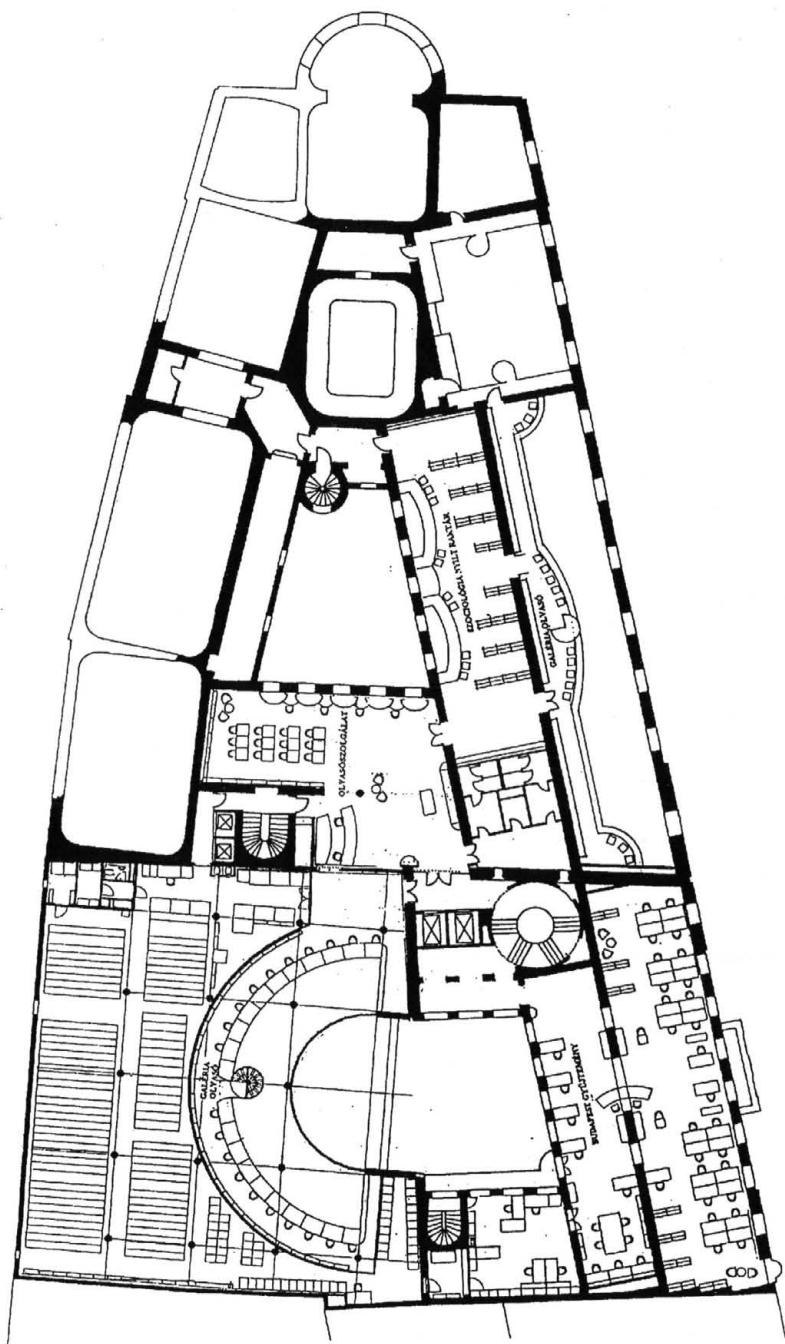
A Központi Könyvtár az egyes szolgáltatásokat szintén a központi szolgáltatások rendszeréből kapja meg. Feladata az olvasói igények figyelemmel kísérése, javaslatétel az állománybeszerzésre, a dokumentumok megfelelő kínálata. A tájékoztató apparátus kialakításával, adatbázis-építéssel, új tereinek kialakításával, a szabadpolcos állomány növelésével, a gyors raktári kiszolgálás megvalósításával egyaránt megfelel a legkorszerűbb információk központ és a hagyományos értelemben vett dolgozószoba követelményeinek.

- A Központi Könyvtár feladata a rendszeren belül, hogy minőségi szolgáltatásait a FSZEK tagkönyvtárainak rendelkezésére bocsássa, illetve a már meglévő szolgáltatást jobb minőségben adja közre, illetve a központi adatbázisán keresztül hozzáférhetővé tegye.
- Részt vegyen a szolgáltatások technológiai fejlesztésében, az egységes és mindenki számára elérhető alkalmazások fejlesztésében.
- Tapasztalatait, ismereteit felhasználva szakmai publikációkat jelentessen meg; az oktatás, a képzés, a kutatás oktatóbázisaként működjön.

A Központi Könyvtárban nő a szolgáltatások biztonsága, változik, bővül a szolgáltatások tartalma, a hozzáférés módja. Ez a hatás jelenik meg a hálózat és az egyéni használók számára is kézzelfoghatóan, hiszen az elektronikus szolgáltatások a hálózat számára (is) rendelkezésre állnak. Így az oda betérő olvasók is hozzáférhetnek eddig ott nem elérhető szolgáltatásokhoz.

Új elemek megjelenése:

- A Központi Könyvtár állományának visszamenőleges teljes körű gépi feltárása a nyitás idejére;
- a raktári szolgáltatás hatékony működtetése; a tömöraktárban elhelyezett állomány gyors kölcsönzése;
- a raktári kérések teljesítéséhez az integrált könyvtári szoftverekhez kapcsolódó raktári segédprogram (nem Corvina) és hívórendszer üzemeltetése;
- az állomány jelentős mértékű kihelyezése a szabadpolcra. A védett állomány természetesen továbbra is a raktárban kerül elhelyezésre;
- a terek és az övezetek szervezése megfelel a zajosból a csendes felé való átvezetésnek, a kihelyezett dokumentumok ennek megfelelően tartalmilag differenciálódnak, alkalmat teremtve az elmélyült tanulásra, kutatásra. A populáris tereinkben a mindennapi minőségi, kulturált szórakozás igényét is ki

5. szint

akarjuk elégténi. (A különböző élethelyzetekben lévő különböző korú és társadalmi helyzetű rétegek és csoportok igényeinek sokrétű szolgálata.)

A Központi Könyvtár új nyitvatartási idejével hétfőtől péntekig 10-től 20 óráig, szombaton 10-től 16 óráig várja az olvasókat. Tehát az eddigi szerdai szünnap is az olvasóké. A vasárnapi zárva tartás mellett hosszú vita és mérlegelés alapján döntöttünk. A gazdaságos üzemeltetés igénye bennünket is elérte. Az intézmény egyaránt alkalmas a gyors információkeresésre és az elmélyült tanulásra, technikai felszereltségével, új és újjászervezett szolgáltatásaival, gondosan válogatott dokumentumállományával, személyzetével képes lesz valamennyi olvasói réteg igényeinek gyors és minőségi kiszolgálására. A kerületi könyvtáraknak a központi könyvtár egységes rendszerébe történő bekapcsolásával egyre több könyvtárban helyben is lekérdezhetőek lesznek az információk és dokumentumadatok. A rendszer bármely tagjától érkező kérések távközlés formájában valósulnak meg, ami egy új átközlési rendszer megszervezésével az ország valamennyi könyvtára részére elérhetővé teszi állományunkat, adatbázisainkat és egyéb szolgáltatásainkat. On-line szolgáltatásaink megszervezésével virtuális könyvtárként is üzemelünk majd. A használó elektronikusan csatlakozhat központi adatbázisunkhoz, lekeresheti a szükséges dokumentumot, lefoglalhatja, tájékoztató kérést küldhet elektronikus postaládánkba. A technológia lehetőségeit kihasználva szervezzük meg ezt az új szolgáltatást, összekapcsolva a Közhasznú Információs Szolgálattal. Feladatuk lesz a beérkezett kérések figyelése, a kérések teljesítésének megszervezése. A Központi Ellátó Szolgálat funkciója is integrálódik az új számítástechnikai rendszerbe.

Minőségi változást várunk központi szolgáltatásainktól. Az új technológia alkalmazásával egyszerűsödik az igénybevétel, lerövidül a keresési idő, nő a hozzáférés biztonsága, új szolgáltatások szerveződhetnek – pl. internetes tájékoztatás. A hozzáférés minőségi javulása mellett a mennyiségi növekedésről is beszélnünk kell, hiszen a meglévő adatbázisok és adattárak mellett az interneten fellelhető információforrások is rendelkezésre állnak majd.

A program lehetővé teszi más adatbázisokból történő adatok importálását, illetve a MARC formátumot használó rendszerek közötti együttműködést. A szabványosság miatt a rendszerből más könyvtári rendszerek felé is van lehetőség adattovábbításra, adatexportra. Lehetőség lesz kerületi könyvtárainkban arra, hogy a központi szervertől függetlenül katalogizáljanak, s az így elkészült rekordokat akár lemezen is eljuttathassák a központi adatbázisba. A kapcsolat kiépítéséig is biztosított az együttműködés.

A Corvina-rendszert használó könyvtárak létrehozták a VOCAL Egyesületet, amely osztott katalogizálást valósít meg az interneten keresztül, így lehetőséget nyújt teljes rekordok átvételére. Az egyesület közös katalógusában már több mint egymillió rekord található.

A Corvina nemcsak a könyvtárakban hagyományosnak tekinthető médiák feldolgozására alkalmas, hanem lehetőséget nyújt multimédiás rekordok létrehozására is. Egy ilyen rekordban a szokásos címléírásnál túl olyan kép, hang vagy film fájlok kapcsolódhatnak a leíráshoz, amelyekben akár a teljes mű is elérhető digitalizált formában (Budapest Gyűjtemény anyaga). Keresőmodulja képes a digitalizált állományrészekben való keresésre is, így elérhetővé válnak olyan gyűj-

ményrészek is – fotótár, plakátok, kisnyomtatványok stb. – melyek csak korlátozottan vagy egyáltalán nem voltak elérhetőek az olvasók számára.

Erendszerbevonásával tehát újdonságként jelenik meg az egész hálózatra kiterjedő szerzeményezés és feldolgozás, az adatbázisok integrációja és egységesítése, valamint a más rendszerekkel való együttműködés és kommunikáció lehetősége.

A központi szolgáltatások racionalizálása és újjászervezése radikálisan érinti egy korábbi, jól működő szolgáltatásunkat. A KESZ ez év őszétől integrálódik a központi szerzeményezést és feldolgozást végző osztályba, ezzel is csökkentve a párhuzamosságot. Elképzeléseink szerint ezzel is biztosítva a hatékony működést.

A FSZEK valamennyi tagja továbbra is központi szolgáltatásként veheti igénybe – a technikai és műszaki karbantartást, szállítást, anyagbeszerzést, képzési, továbbképzési programokat, a megerősített számítógépes osztályt és az informatikai fejlesztéseket.

– A hatékonyság és az átjárhatóság megvalósítása érdekében hálózati könyvtáraink irányítását is átszerveztük. Július 1-jétől a korábbi 6 helyett 4 régióval dolgozunk (budai, kelet-pesti, észak-pesti, dél-pesti régió). A régiókon belül megvalósuló együttműködés, a szolgáltatások rendszerbe szervezése, az igények újrafelmérése és az ellátó körök kialakítása idei feladatunk. Az elmúlt évben elkészült helyzetkép ismét felhívta a figyelmet az évtizedek óta megoldatlan kérdésekre. A fővárosi ellátásban korábban kialakult „fehér foltok” következtében városrészek maradtak ellátatlanul. Könyvtártelepítési elképzeléseinket a kerületi önkormányzatokkal is megosztottuk, közösen dolgozunk a jobb ellátás megszervezésén. A Központi Könyvtár megnyitása és lehetőségei alapján újragondoltuk a belvárosi könyvtárak működtetését. Három könyvtár állományának egy része beköltözik a Központi Könyvtárba, a többi része pedig a kerületi könyvtárak választékát/példányszámát növeli. Személyzetük részben a Központi Könyvtárban, részben a hálózatban dolgozik majd.

Ez év őszén lezárul egy korszak. A szakmai szempontból és a lehetőségek oldaláról egy merőben új korszak kezdődik. A beruházás nehézségei, az átmeneti állapot, a csökkentett szolgáltatás próbára tette az olvasót és a könyvtárost egyaránt. Az adatok azt igazolják, hogy érdemes volt az elmúlt másfél évben nyitva tartani, az olvasók megértését kérni. Könyvtárosaink megfeszített munkával szolgáltattak és költöztek. Napról-napra alakul és formálódik az új könyvtár, és ez jóleső érzés mindenkinek, aki részese lehet ennek a korszaknak.

A Központi Könyvtár 2000-től modern, nagyvárosi könyvtárként kíván működni, melyet a használó életútja bármely pontján igénybe vehet, legyen igénye akár könyvre, folyóírra, szakirodalomra, akár szakkönyvtári ellátásra, nyújtott idejű hozzáférésre, elektronikus vagy hagyományos formájú információra, közművelődési térre, szórakozásra, pihenésre, hasznos szabadidő eltöltésre, vagy egyéb, önkitaljesedést segítő feltételrendszerre.

Az új központi szolgáltatások, a régiók újjászervezése részben gazdaságosabb működést tesznek lehetővé, részben pedig biztosítják a rendszer egyszerűségét, átjárhatóságát. Célunk olyan ésszerű és gazdaságos szolgáltatások szervezése, melyek megszüntetik a korábbi párhuzamosságokat, hatékonyan működtethetőek.

Központi Könyvtárunk a korábban megszokott dolgozószobaként működik majd, de új tereinek kialakításával, a közművelődési funkció erősödésével alkalmassá válik az emberi kapcsolatok ápolására; találkozóhelyként, zenei, irodalmi események helyszínéül várja a főváros lakosságát.

2001-ben lesz 70 éve, hogy a Wenckheim palotából könyvtár lett, 2003-ban lesz 110 éve, hogy létrejött a Fővárosi Nyilvános Könyvtár, 2004-ben lesz a centenáriuma, hogy a Fővárosi Könyvtár hálózatával Budapest könyvtáraként szolgálja a lakosságot. Évfordulók, visszatekintésekre, mérlegelésekre és továbbgondolásra, cselekvésre kötelező és ösztönző dátumok!

Fodor Péter

A „pompakönyvtárak” és az olvasói szokások a 19. század közepén

Az irodalmi kultusz hazai kialakulása történetének kutatása során mindvégig szembekerültem azzal a közismert ténnyel, hogy az irodalom és a politika mindig, minden időben szoros összefonódásban állt nálunk.¹ Ez még trivializmus is lehetne, ha a politika nem folya be az olvasás, a könyvkultúra minden legapróbb zugába is. Éppen a 19. század közepén, az 1850-es években, amikor úgy vélnék – nem eléggé motivált tanulmányaink révén –, hogy a megbénított, széthullott nemzet apátiájába nem igen fér bele a könyv, az olvasás.

Éppen ellenkezőleg: addig soha nem látott elevenység uralta a magyar könyv- és folyóiratkiadást és könyvkereskedelmet. De mint minden, ez is viszonylagos. Tegyük egy rövid kitérőt.

Mikszáth Kálmán 1901-ben úgy emlegette az 1850-es éveket, mint a magyar olvasó és magyar író együtt-létének aranykorát. „Babonás tisztelet környezte őket s élénk kíváncsiság csiklandozta a messzeállókat”. Mint ma egy popsztárt – tegyük hozzá – úgy rajongták körül az olvasók a kor szellemóriáit. Majdhogynem le-tépték róluk a cilindert is. „A Vörösmarty Mihály szürke köpönyegét vagy később a Lisznyay spencerjét úgy ösmerte az is, aki soha nem látta, mintha a saját fogasán lógná.” Érdekelte az olvasót az író személye, egyénisége s maga az a tény, hogyan lesz valakiből író? „Kalandok, ötletes polémiák, ezernyi bohóságok története circulált a közönségben, mint színes pillangó raj. – Lauka Gusztáv csínyjei, a vidám Don Gunároszé, ki ócska novellákkal teszi lóvá a szerkesztőket. E félistenek közt valóban elfér egy ilyen incselkedő, vásott kobold. Ellentéte neki az ünnepélyes, merev Vajda János, a beretvált tigris, aki idegenül, dúlva-fúlva járja a halhatatlanság berkeit, ködöt harap, és az üstökösnél melegszik. Leányszíveket dobogtat a Tóth Kálmán neve, az édes szavú dalnoké; látatlanul megcsókolná mindenik. De forr a harag a kis Gyulai Pál ellen, aki fülemile csontokat tör a kegyetlen kritikával. Pedig bohóság. A kritika legyen kritika. A guillotine-ba végre is nem szokásos zenélő órát tenni, hogy a kivégzendő élvezzen is mellette.”²